

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ОБОРОННЕ СПІВТОВАРИСТВО: ДО ВИТОКІВ ІНТЕГРАЦІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Глобальна ідея започаткування елементів військово-політичного співробітництва європейських країн зародилась ще за часів Першої Світової війни – наприкінці 1915 р. міністр закордонних справ Великобританії Греї запропонував створити міжнародну організацію задля забезпеченні миру в усьому світі. Однак організаційний комітет по підготовці проекту вище згаданої організації (Ліги Націй) було створено лише 25 січня 1919 р. Але вже 14 лютого 1919 р. проект статуту Ліги (англо-американська редакція) був оприлюднений. Хоча Ліга Націй не змогла перешкодити початку Другої світової війни, але її діяльність сприяла вирішенню низки конфліктів в Європі.

По завершенню Другої світової війни економіка країн переможниць, зокрема Великобританії, переживала не кращі часи. Перспектива втрати статусу світового лідера, а й найстрашніше – розпаду імперії, змусило британських політиків шукати шляхи збереження свого впливу. Зокрема, вони вимушені були розглянути можливість реалізації ідеї післявоєнного об'єднання країн Західної Європи. Можливість започаткування військово-політичної інтеграції почала аналізуватися британською дипломатією ще на початку 1940-х рр. [5].

На початку 1943 р У. Черчилль представив план повоєнної організації світу, яка мала складатися з двох ярусів. Верхній ярус повинні були представляти великі держави-переможниці, а нижній – регіональні кон-

¹ Студент 2 курсу Інституту підготовки кадрів до органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

федерації, в тому числі європейська. Першим кроком на шляху створення європейської конфедерації мало стати утворення Ради Європи. При цьому, за задумами Черчилля, неєвропейські держави не повинні були втручатися в справи Європи [5, с. 47]. Наприкінці травня 1944 р. британський посол в Алжирі Д. Купер підтримав ідею створення союзу західноєвропейських країн, аргументувавши це тим, що по завершенню війни залишаться дві наддержави – СРСР і США. Для того, щоб не потрапити під їхній вплив, а також збереження балансу сил в світі Європа повинна об'єднатися. Таке об'єднання мали утворити демократичні країни Європи, але його життєздатність безпосередньо залежала від можливості створення англо-французького альянсу [5, с. 48–49].

Європейські уряди з певним упередженням поставилися до цієї ідеї. На думку У. Черчилля, створення подібних союзів без залучення до них СРСР буде сприйняте Москвою як спроба створення антирадянського блоку, що негативно вплинуло б на хід війни. Крім того, такі проекти по завершенню війни не узгоджувалися з американським «Планом відновлення Європи» (План Маршалла (1947 р.)). У зазначений період США відавали перевагу створенню міжнародних організацій, а не союзів.

У. Черчилль, який зробив значний внесок в об'єднання європейців, в цілому позитивно ставився до інтеграційних ідей, однак розглядав їхню реалізацію виключно крізь призму інтересів наддержав (Великобританія, США та СРСР). Саме тому жоден публічний виступ прем'єр-міністра не містив чіткої концепції об'єднаної Європи, робився лише наголос на необхідності утворення «європейської сім'ї», складовою якої мала стати Німеччина. Так, під час виступу в університеті Цюріха у вересні 1946 р. У. Черчилль заявив: «Перший крок до відтворення європейської сім'ї – це примирення і укладання партнерських відносин між Францією і Німеччиною. Тільки так Франція знову стане духовним світочем Європи. Відродження Європи неможливо без духовного відродження Франції та Німеччини» [3, с. 378–379]. При цьому сама Великобританія, як і США та СРСР, мала залишитися осторонь цього процесу, набуваючи статусу посередника в урегулюванні можливих конфліктів в Європі і в такий спосіб намагаючись повернути собі статус наддержави. Особливу роль Англії У. Черчилль обґрунтовував тим, що країна знаходиться на перетині «трьох кіл» – Британської Співдружності, англосаксонського світу і об'єднаної Європи. Оскільки через неї проходять всі морські і повітряні шляхи, лише вона може зв'язати їх між собою [1, с. 379].

Ідея створення «європейської армії» також належала У. Черчиллю, який оприлюднив її на сесії асамблеї Ради Європи 11 серпня 1950 р. Завдяки цій ідеї робота сесії виявилася надзвичайно плідною: було прийнято резолюцію консультативної асамблеї Ради Європи «Про негайне створення об'єднаної європейської армії». Резолюція передбачала, по-перше, інтеграцію європейської армії з армією Північноатлантичного альянсу, по-друге, включення до неї німецьких військових з'єднань [6, с. 207]. Сам Черчилль уявляв «європейську армію» як коаліцію національних сил за зразком альянсу часів Другої світової війни з централізованим постачанням і стандартизованим озброєнням, але без підпорядкування органам наднаціонального контролю [8, с. 217–220]. У подальшому Черчилль зазначав, що його ініціатива не передбачала об'єднання британських військ з «європейською армією», а була лише спрямована на консолідацію країн Європи. Така позиція обумовлювалася ключовою тезою британського прем'єра: «Ми з Європою заодно, але ми не є її частиною (with Europe, but not of it). У нас спільні інтереси, але ми не хочемо розчинитися в ній і втратити своє обличчя» [1, с. 377].

Намагання США залучити Німеччину до участі в НАТО викликало занепокоєння Франції. 24 жовтня 1950 р. прем'єр-міністр Франції Р. Плевен представив план створення «європейської армії» (заснування Європейського оборонного співтовариства [9] (СОС)), який мав стати альтернативним варіантом вирішення проблеми переозброєння Німеччини.

Починаючи з 1951 р., США демонструють підвищений інтерес щодо створення «європейської армії». Початок «Холодної війни» спонукав Сполучені Штати Америки шукати засоби зупинення радянської експансії в Європі. Важлива роль у реалізації цього завдання Вашингтон відводив Німеччині, яку він мав намір реінтегрувати в Європу, а німецьку армію – до європейської армії та армії НАТО. Зважаючи на необхідність заспокоєння Парижу та інших європейських столиць, США висловили згоду з Великобританією стосовно того, що ядром об'єднаної Європи мають стати Франція і Німеччина. Саме тому адміністрація США погодилася з тим, що більш продуктивним буде створення конфедерації декількох європейських держав, аніж спроба формування більш широкої за своїм складом організації за участю Великобританії [6, с. 769]. У вересні 1951 р. під час роботи Вашингтонської конференції міністри закордонних справ

США, Великобританії і Франції офіційно підтримали ідею створення ЄОС за участю Західної Німеччини [7, с. 882–883].

Договір про створення ЄОС був підписаний Францією, ФРН, Італією, Бельгією і Люксембургом у Парижі 27 травня 1952 р. Європейське оборонне співтовариство мало набути статусу міжнародної організації наднаціонального характеру, а «європейська армія» повинна була підпорядковуватися Верховному головнокомандувачу Об'єднаними військовими силами НАТО в Європі. Великобританія не увійшла до складу ЄОС, але підписала з ним договір про взаємну військову допомогу. Підписання ДЄОС стало приводом для розробки проекту Договору про Європейське політичне співтовариство. Однак попри тиск США ратифікація ДЄОС через позицію Франції була зірвана в 1954 р., що стало підставою для припинення роботи над проектом Договору про ЄПС [4].

Література:

1. Бедарида Ф. Черчилль. (Churchill, 1999) / Пер. с фр. Е. Н. Юдиной. 4-е издание. М. : Изд-во «Молодая гвардия», 2011. – 484 с. – Серия «Жизнь замечательных людей». Вып. 1499(1299) – 484 с.
2. Лекаренко О. Г. У. Черчилль и планы создания европейской армии // Вестник Томского гос. ун-та. – 2003. – №276. – С. 115–119.
3. Речь Уинстона Черчиля в Цюрихском университете // Вестник Европы. – 2009, – №26–27. <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/26/re10.html>.
4. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції // Вісн. Акад. прав. наук України. – №4. – 2003. – С. 82–92.
5. Charmley J. W. Britain and the Prehistory of «Europe» // The United States and the Integration of Europe: legacies of the postwar era/Ed. by F. H. Heller and J. R. Gillingham. N. Y., 1998.
6. Foreign Relations of the United States (FRUS). 1950. Vol. 3. Western Europe. Wash., 1977.
7. FRUS. 1951. Vol. 3. Western Europe and the German Question. Pt. 1. Wash., 1981. P. 882–883
8. Mac Millan H. Tides of fortune. 1945–1955. L. 1969
9. TREATY CONSTITUTING THE EUROPEAN DEFENSE COMMUNITY <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.